

בין לאומים

קימום אירופה המזרחית בהתגשמותו

ב. דוידסון

הורעשו או פוצצו על-ידי פּאָרטיואָגים; גשרים אינ־מספר חובלו; קרונות כמעט שלא היו מצויים מקץ הקרבות; וחי התרבות נמחו כליל. אירופה המערבית לא ראתה כדוגמת ההרס הזה. ואף על פי כן התמונה הכוללת של אירופה התיכונה כיום הזה היא תמונה של תחיה מבורכת וקימום עקשני של תקוות חדשות ולהטות ואמונה באפשרויות חדשות וגדולות מכל אשר היה, של עבודה קשה שהיא גם עבודה רבת-ברכה.

הישג רבי-עניין זה הסברו מדיני יותר משהוא כלכלי. המלחמה, תנועת המתחרת וההפיכה הסור-ציאלית קראו דרור לכוחות שנכבלו במשך דורות של ניצול פיאו־דאלי. שלושה יובלות אחרי מופת אנגליה, ובנסת סוף-סוף אירופה התיכונה לתקופת מהפכתה התעשיינית, ועמיה רוגזים ורוטנים על השהייה הארוכה. „תכניתנו“, אמר האַבראנג, מיניסטר התיכונן היוגוסלאוי, „מקדשת מלחמה על הפיגרון הפרימיטיביות הסכנית של ארצנו“. ימים רבים מדי פירכו עצמם בבחינת עמים ממדרגה שלישית: עכשיו הגיעה סוף-סוף שעת הכושר לנער מעליהם את משא הנחיתות ולהפוך את הטכניקה המודרנית על כל אמצעיה לקניינם שלהם. מי ידון אותם לכף חובה על היחפז?

התמורות שהוללה המלחמה באירופה המזרחית והמזרחית-דרומית טבעו הותמן בכל מסכת החיים הסוציאליים. המודרניזאציה התעשיינית של אירופה פירושה בהכרח ארגונו מחדש של כל השוק האירופי; ניטיב לעמוד על היקף הדבר, אם נקביל את תוצאותיה האפשריות לעומת מצבן של המדינות הללו לפני המלחמה. באותם הימים היו פולין, הונגריה, צ'כוסלואקיה, יוגוסלאוויה, בולגאריה ורומניה, ביוצאי-כחלל מועטים וחלקיים, ארצות של חקלאות פרימיטיבית ותעשייה דלה. פחות מ-13 אחוזים מן האוכלוסים היוגוסלאויים ו-9 אחוזים מיושבי רומניה עבדו במכרות, בתעשייה ובמסחר. בתוך צ'כוסלואקיה היה השיעור גבוה הרבה יותר בבוהמיה-מוראוויה

מן הדין-וחשבון שנשלח למארכל ע"י שש-עשרה המדינות, שנועדו בפאריס בשעתו, נתברר בבהירות שקימום אירופה המערבית תלוי במידה רבה בהתרחבות המסחר בין מערב אירופה למזרחה. „חידושה, במידה ניכרת ובהתמדה, של הספקת מזון, מספוא ועצים ממזרח-אירופה היא בגדר הנחה קודמת“, נאמר בדין-וחשבון, והדברים יפים, כמובן, גם במגמה הפוכה: בלא תוספת סחורה ממערב אירופה לא יוכל אגפה המזרחי של היבשת לשוב לאיתנו במהרה. זיקת-גומלים זו, דומה הייתי, היא כפתח-תקוה להתלכדותה העתידה של אירופה כולה. התלטתי לבדוק מה דמות ילבש הדבר בפועל, התוכלנה ארצות אירופה המזרחית למלא את תפקידן כראוי?

לדעת ברגסון אין האַבולוציה בגדר תהליך מודרג, אלא ניתור יוצא דופן, צפרדעי, לתוך צורות חדשות ותפקידים חדשים. ואכן, דברי ימי השנים האחרונות יש בהם ללמדנו, שצמיחתן של אומות מתגלה בתמורות-פתאום שאין להשיבן, הרושם על המתבונן מן הצד, ונתר מכן, בלי ספק, על נושא התהליכים הללו, אפשר והוא לא-נוח ומדריך-מנוחה; אך על כל פנים, נתגלגלה לידו זכות — אלא אם כן פורענות היא בעיניו — לראות את דברי-הימים בהיתוכם. שום מדינה שנתגסתה ביסורי המלחמה לא יצאה ומסכת הייה החברתיים הקודמים עומדת בעינה, ובשום מקום אין הניגודים בולטים יותר ומרמזים על תהליך של אַבולוציה כאשר הם במדינות השוכנות בין גרמניה לרוסיה הסובייטית.

סקירת האבידות שהמלחמה הסבה למדינות הללו יש בה כדי להגיח רושם של מיט גמור. פולין שכלה נפש אחת לחמש ויוגוסלאוויה נפש אחת לשמונה; שאר המדינות פחות, ובכל זאת נפשות רבות. המלחמה, הדיכוי והמרי של חברות פּאָרטיואָגים השמו חבלי-ארץ רחבי-ידיים, וכלתה מהם רגל אדם ובחמה, תעשיות בינקותן נוצלו בלי רחם או נהרסו. מסילות-ברזל פורקו, או

בתעשייה. אך לרוע המזל לא היתה בארצות הללו כל תעשייה, או שמועטת היתה מכפי הצורך. מתוך שלא נתנו דעתן או מתוך שלא השיגה ידן לפתח כלכלה לאומית מאוזנת, שהיתה מקנה להן מידה של עצמאות, היו ממשלות אלו לקרבן לגדול לקוחותיהן, גרמניה, וגרמניה באותה שעה גמרה אומר להבטיח לעצמה השפעה מדינית וכלכלית מכרעת ותבעה לעצמה הנחות מכסי-כאליות. בנצלה בחריצות רחשי שגאה וקנאה בישנים, הגדילה הדיפלומטיה הגרמנית בהצלחה את בידודה הלאומי של כל מדינה ממדינות אירופה התיכונה, עד שכולן נעשו בון אחר זו לקוחות מרצון, אם פחות ואם יותר, של גרמניה. צ'כוסלואקיה הוכנעה ב-1938, ופולין, שהקשתה ערפה, גם לה נכון פגורל הזה; אך מדינות הבאלקן קאן ניתנו להיקנות, ואכן נקנו. משהבטיח ריבון טרופ הנאות מיוחדות לכל אחת מהן, לא היה צורך אלא בכשרונם המסחרי של שאכט ופונק כדי לרתום לבטח את מדינות הבאלקאן למר-כבתה של גרמניה, או לפחות להביאן לידי נייטראליות. לעת 1939 היה סחר-החוץ של מדינות-הבאלקאן נתון רובו ככולו לשליטתה של גרמניה.

במשך המלחמה השפילה גרמניה את ארצות אירופה התיכונה לדרגת נתינים כפופים ומשור-עבדים. כל מקום שנתקלו בהתנגדות מזוינת קשת-עורף, כגון ביוגוסלאוויה, ביתרו את המדינה לאזורים קטנים של מימשל צבאי, המהרס את החיים הכלכליים. אם החמירו במערב, במזרח לא כל שכן. פרופסור קוצ'ינסקי הסביר, ששיטת-הכלכלה הגרמנית נצרכה לפני 1939 לחמישים שנה כדי להגדיל את אמצעי הייצור בשיעור זה ששלוש שנות-מלחמה הגדילום בדרך עושק וגיזול בלי-רחם.

כתום המלחמה הוצבו הארצות הקטנות של אירופה התיכונה בפני בעיות שדמיון מרובה. כל אחת מהן אבידותיה היו כבדות, ואפילו היה חלקה במלחמה מועט, כגון צ'כוסלואקיה, בול-גאריה הצליחה לעמוד בנייטרליותה היחסית — אף על פי ששלחה גדודי-צבא לכיבוש דרומה של סרביה וטראקיה — עד הרגע האחרון; אך הצבא הבולגארי שנלחם לימין בעלות-הברית בשלבי המלחמה האחרונים סבל אבידות מרובות. הרר מנים תמכו בשני הצדדים ונפגעו פעמיים. הרגשת הבטחון המדומה של הונגריה נתערערה עקב הפצצות כבדות ופלישה ממזרח. יוגוסלאוויה

מאשר בסלואקיה, זכורני מדינאים פולנים שהיו מרבים לדבר על „משולש" תעשייתי שיבנו בסמוך למקורות המים של נהר סאן; אך המלחמה שמה קץ להם ולרוב תכניותיהם.

אך ממשלות מעטות בארצות אלו ניסו להשקיע הון לשם פיתוח של תעשייה. החקלאות לקתה כשם שלקתה התעשייה. משהחלו בעלי-התיכונן היוגוסלאוים ב-1946 לתת דעתם לעניין הספקת מחרשות, מצאו שכלי-העץ הפרימיטיביים שהיו רווחים בשימוש בחלק גדול מן המדינה, היו מוחלפים, במחרשות-פלדה, לפני המלחמה, בשיי-עור השנתי הממוצע של 0.8 אחוזים מכלל המחרשות שבמדינה. לאמור שיעור כמאה שנה תנקופנה עד שתגיע שעתה של מהרשת-העץ לעבור ולהבטל. הם מצאו שבמכרה-כספית רב-ערך בחוף הסלובני השתמשו במכונות שהותקנו בימי הריפובליקה האילירית של נאפוליאון. במכרה-כרום במחוז קוסובה, שבדרומה של סרביה, מצאו שכל התוצרת, בשיעור 8,200 טון לשנה, היתה מופקת במלאכת-כפיים, מובלת ארבעה מילין על גבי סוסי-משא, ומכאן מוסעת למסילת-הברזל עד חמשה-עשר מיל בקרונות רתומים לשנורים. רוב המכרות החשובים היו בידי זרים שמטרתם, המוצדקת למדי מנקודת-ראותם שלהם, היתה לצבור הון, ועל כן העדיפו בדרך כלל ליצא עפרות-מתכת גסים לשם עיבודם בארצם שלהם, כדי שאפשר יהיה לחזור ולמכור את המתכת ליוגוסלאוויה במחיר הגון. בני-מזל שבהם היו בעלי מכרות המכילים, מלבד מתכות פשוטות, גם כסף וזהב, ואת אלה יכלו ליצא בלא תוספת תשלום.

אחת התוצאות הגרועות של איטיות ההת-פתחות הכלכלית היתה בעית האוכלוסים שזו הציגה לפני ממשלות מדולדלות אלו, ארצות אירופה התיכונה גבוה בהן שיעור הריבוי הטבעי, גבוה ביותר ברומניה ונמוך ביותר בצ'כוסלוא-ואקיה, אך ככולן גבוה הרבה יותר מאשר במערב. אפילו לאחר הלקת האחוזות הגדולות — והדבר נעשה במידה מסוימת לפני המלחמה ברומניה, יוגוסלאוויה, צ'כוסלואקיה ובולגאריה — לא יכלה החקלאות לקלוט את ההמונים המתרבים בכפר, בפולין, העלו החישובים, היה עודף האוכלוסים החקלאים ב-1935 8.8 מיליון, והוא כרבע מכלל האוכלוסים. הגירה המונית שוב לא היתה אפשרית, לפי שארצות-הברית והדומיניונים הבריטיים נתנו רשות-כניסה אך למעטים; הת-רופה היחידה היתה, איפוא, קליטת העודף

צרו את תמונת יוגוסלאוויה זו שביקשו לבנות כתום המלחמה. שום דבר לא יעכב בעדם, שכן המלחמה קברה את העבר בארבע שנות הפיכת אימים; ומשבא לבסוף השלום, היה בכוחם של הפארטיזאנים ליחד את כל מרצם לתפקידי הקימום.

השיטות המוצעות חדשות היו כאנשים שהציעו. מבוססות היו בעיקרן על דוגמאות סוציאליסטיות, והדבר היה בלתי־נמנע, בלי ספק, גם אילו לא באה הדחיפה העיקרית וההשראה של ההתנגדות המזוינת מאת אנשים שהאמינו בסור ציאליו. מקום שהכל נחרב לא היה מקום לחשוב על החיאת שיטות של יזמה פרטית „טהורה“. תיכנון ופיקוח נהוצים היו לתכלית הקימום ממש כשם שהמדינות המנצחות ראו בהם הכרח במלחמתן. רוב בעלי ההון והאחריות הגדולות העדיפו לזרות ברית עם האויב, ומטעם זה בלבד הייתה הפקעת נכסיהם דבר רצוי. ברי היה שיש להעמיד את החברה על עקרונות חדשים, כדי שתשוב לאיחנה במהרה.

בימי המלחמה נדרו מנהיגי המחזרת שלא יסתפקו בהקמת הריסות העבר בלבד. „נקים בניין מעולה ונאה יותר“, אמר לי פעם פארטיון אחד, בהתכווננו בוורבות שהיה לו חלק בהן. כל אדם חייב יהיה ללמוד קרוא וכתוב, והקואופרטיבים שומה עליהם לנהל חשבונות. כל זה הורה על תיכנון בקנה־מידה גדול, תיכנון הכרוך בהשקעת הון מרובה. המתכננים כולם כאחד קיוו לעורר את רצונו הטוב של המערב למתן אשראי טל דולארים ושטרלינג לשם קניית ציוד תעשייתי כבד. הפולנים הביאו בחשבון 15–20 אחוזים של השקעה לאלתר, אשר תכוסה על־ידי הון זר, והמתכננים בארצות הסמוכות היו להם תקוות לא פחות מכן. למעשה, נכשלו כשלון גמור כמעט בענין האשראי של דולארים, והצליחו אך מעט בקבלת שטרלינג. ארצות אחרות בעלות מטבע קשה, ביחוד שוודיה, נקטו עמדה אחרת והושיטו עזרה רבת־תועלת.

אך הנסיבות המדיניות שהגיעו את אמריקה לקפוץ יד אפשר שהפסדו יצא בשכרן. „הדימר קרטיות החדשות“, כאשר בחרו לכנות עצמן, הצליחו עתה לפתור בעיה אחת לפחות, היא הבעיה עתיקת־הימים של תחרות לאומית, לא רק בתחומיהן שלהן כמקרה יוגוסלאוויה, אלא גם בינן לבין עצמן. יחסי יוגוסלאוויה עם הונגריה ובולגאריה, וכן היחסים בין פולין לצ'כוסלובקיה ואוקיה, טובים משהיו בזמן מן הזמנים במשך

ופולין, ואפשר אף אלבניה, לקו יותר מכולן. היה צריך לבנות הכל מחדש — מן היסוד: וחורבן גמור זה אפשר הוא הוא שזימן לידי הכוחות החברתיים החדשים שעלו מתוך המלחמה את ההזדמנות הגדולה ביותר. מן העבר ירשו כמעט ולא כלום, זולת זכרונות מרים של שחיתות ומימשל רע. אכן המעמד הבינוני עשה יד אחת עם האויב — או שנספה, אם יהודי היה, בתארי־הגאוזים ובמחנות־הריכוז. חלל ריק זה מצאו האנשים החדשים, הניכי אסכולתה של ההתנגדות המזוינת. הם הביאו עמיהם לא רק עוז החלטה למנוע את מדינותיהן מלחזור לתנאי העבר הפרי־מיטיביים, אלא גם להטיל מהפכה בכל מבנה הייצור והחיים החברתיים. כל מקום שתסרו נסיון, מילאו את החסר בהתלהבותם. אם המלחמה לימדה אותם להיות חיילים ולנצח, הן ילמדו את תורת השלום בחריפות ובהצלחה לא פחותה מזו. הדבר כרוך בסבלנות ובשגיאות, אך הם ידעו מבוקשם ומובטחים היו שבכוחם להשיגו.

מה היה מבוקשם? מעטים מהם נשאו מימיהם בעול אדמיניסטרטיבי. רבים היו חבושים זמן רב בבתי־כלא כאסירים פוליטיים. כמעט אף אחד מהם לא קנה לו שם בעולם. אחד מטובי המוחות האחראים לתכניות הקימום של יוגוסלאוויה עשוי לשמש דוגמה מובהקת לסוגם של אנשים אלו. משה פיאדה כיום הוא סגן ראש הממשלה ויושב־ראש לכמה מוסדות־תיכנון וגופים אדמיניסטרטיביים נכבדים. בזכות חריצות לשונו ביוכוח והסארקאזם המתון שלו, המפתיעים באדם מוקין בעל סבר פנים רכות כל כך, קנה לו הערצת הכל בשעת הדיון הממושך בוועידת השלום בפאריס. הוא מצטיין בשחמט, מישחק שיוגוסלאוויה החדשה נוהגת בו כובד־ראש לא פחות משהבריטים נוהגים בגולף. כשנודמנתי עמו סבור הייתי, שלפני תלמיד־החכם מרושל ושכחן, שאינו מקפיד על לבושו, קטן וכפוף־קומה, ולא אדמיניסטרטיב טור מנוסה.

דומה שפיאדה ראשית דרכו היתה כאמן, ובבלגראד נתפרסם בתחלת שנות העשרים במו־דרניזם שלו, שהיה מפליג בו בנחת אילמלא עוררו עליו השקפותיו הקומוניסטיות את משטרת המלך אלכסנדר. ב־1928 נחבש בבית־הסוהר הפוליטי אשר בסראַמסקה מיטוביטצה, ושם עשה עם רבים מאחיו לדעה עד שעלה בידי הפארטיזאנים לשחררו ב־1942.

עתה יצא פיאדה דרך בוסניה להצטרף לחבר המהכננים שנתקבצו סביב טיטו. בשנים הבאות

של הלאומנים הפולנים שיחלו לבריטניה שתזכה אותם במושבות רחבות ידיים מעבר לים. כל זמן שקליטת עודף האוכלוסיה לא היתה אפשרית, לא היה כל סיכוי ליישוב התנאים; האינדוסטריאלי-זציה בלבד היה בה כדי להביא פתרון.

טענה שניה ונצחית, ששמעתי לעתים קרובות, בזכות האינדוסטריאליזאציה — גוסף על התשובה לשוויון טכני אל המערב — הוא הצורך במיצור כים, כדי להניע את האכרים שידללו, ואף ימציאו, תבואה בכמות גדולה ככל האפשר. מסוף אירופה ועד סופה היתה האכרות שכבת היצרנים היחידה בתקופת הכיבוש הגרמני שהגרמנים לא ביקשו לשעבדה או להשמידה. בגמר המלחמה היתה האכרות שרויה ברנחה יחסית, לעומת הדלות והמסכנות האימה שבערים. אמצעי החיות היו בידיה. לא גידלה אלא די סיפוקה היא, או בחרה לתת את היבול למאכל לבהמה תחת למכרו לעיר, מיד היו הערים צפויים לגויעה.

מאירצונם לאחוז בטכסיסים גרמניים, שמ-מילא לא צלחו על האכרים, אשר לתחבולות החבלה וההעלמה שלהם לא היה גבול — הלכו השליטים התדשים בדרך השידול וההמרצה, הם כיוונו את מרצן של המפלגות הפוליטיות לתעמור לה בדרך שידול, בהסבירם לאכרים מפני מה הספקה מכסימלית היא צורך חיוני, ועם זאת עשו מאמצים מפליאים לעתים קרובות להשיג את המיצרכים שהאכרים חפצו בהם. לפעמים נעשה הדבר לזמן-מה על חשבון פועלי הערים שרעבו למיצרכים. מגפים ונעלים לאכרים והחלפו בלחם לפועלים. אך זו לא היתה אלא תחבולה; ברי שאי אפשר היה להעזר בה זמן רב. החסרון מייצור חדש לחלוטין, הפסקתה הפתאומית של עבודת אונרר"א, שאין ערוך לסיועה, הגבירה את המחסור. והמיצרכים, בסופו של תשבון, לא ניתנו לייצור אלא אם כן סיפקה התעשייה הכבדה את היצור לייצורם. לפיכך, הסבירו בעלי התכניות, יש להתחיל בתעשייה הכבדה.

אף על פי שהתכניות השונות דומות במטרתן, הרי נולדו בזמנים שונים וזיקתן הרחנית זו לזו קלושה לפי הערך. הנכנס בעבי הקורה ימצא שרמת התיכנון לא הגיעה תמיד לרמת תכונה אחת, שמקצת החלטות מן הצורך יהיה לשנות ומקצתן לתקן, ושהתוצאות אפשר ותהיינה שונות זו מזו במידה ניכרת. אך הן הומוגניות במידה מספקת לדון בכולן כאחת, והדבר נחוץ ביחוד מהיותן עתידות בלי ספק להביא לידי הידוק

תקופה ארוכה ומרה של פלישות ופלישות-גמול. אפילו הונגריה מקיימת יחסים טובים למדי עם רומניה על אף העובדה שמחוזות טראנסילואניה המאוים עודם בידי הרומנים. אין לך תמורה מן התמורות שחוללה המלחמה שתעשה רושם על הבא מן החוץ יותר מהרגשת שותפות חדשה זו שבין עמי אירופה התיכונה.

הפוננות לשתף פעולה כבר נתנה יבול מבורך של הסדר-גומלים מסחריים. אלבניה הננסת, משוללת תקוה לקבל עזרה כלשהי מן המערב, הגיעה לאחזות מכס עם יוגוסלאויה, העתידה לסייע לאלבאנים ביציאתם, לאט לאט, מימי הביניים. בולגאריה ויוגוסלאויה עשו הסכם מסחרי, המכונן במפורש לסלול דרך לאחזות-מכס מלאה בין שני עמים שאריגזע אלה ולמלא את מקום איבת-הדורות שהגיעה לשיאָה בבריתן של יוגור סלאויה, רומניה וינן כנגד שינוי חוזה-השלום הבולגארי לאחר המלחמה הקודמת. בחודש יולי אשתקד, לאחר שנחתם חוזה-המסחר בין צ'כוסלואקיה לפולין, ביקרה בפולין משלחת מטעם מפעלי-הפלדה הגדולים של סקודה בצ'כוסלואקיה לשם קידום שיתוף-הפעולה עם אינטרסי-הפלדה הפולניים. הוסכם שצ'כוסלואקיה תספק לפולין את היצור הדרוש לתפוקת-פלדה שנתית של מיל-יון טון, אתחלה צנועה אך ראויה לשימת-לב, כל אחת מן המדינות הללו קיבלה עזרה כלכלית מתמדת וממשית מברית-המועצות. המרשל טיטו השלים זה מקרוב את בניין הידידות בבקרו את שכניו ובחמתו תוני ברית ועזרה הדדית עם צ'כוסלואקיה, הונגריה, רומניה ובולגאריה.

דוק ותמצא שהמטרה הנוספת של מאמץ זה לשיתוף-פעולה היא להקים שיטה, המחוסגת מפני מייט, לסחר-גומלים ארך-מועד, הניתנת להרחבה — ולצירוף כל מדינה אחרת הנכונה ומסוגלת לקחת חלק בכך, שאיפה זו, בתוך שאר הדברים, מותנית בהתגשמות התכניות הכלכליות של ארצות אירופה התיכונה — זולת רומניה, וכמובן ינן, אך גורמים אחרים, אוכפים יותר, טבועים ביסודה של הדחיפה לאינדוסטריאליזציה. אחד הראשונים שבהם נאמר בפירוש בפתיחה לתכנית הפולנית: «קיומו התעשייה והמלאכה עליו להבי-טיח תעסוקה מלאה בערים ולאפשר את קליטת עודף האוכלוסיה בכפר וכן את הריבוי הטבעי של האומה לעתיד לבוא» (הדגשת המעתיק). לחץ הדלות בכפר ויצירת פרולטריון כפרי בפולין לפני המלחמה היה אחד הגורמים העיקריים לתסיסה פוליטית, לפרעות ביהודים ולחלומותיהם

כאן, נעשה להגדיר סידרה של מטרות ייצור ולהבטיח את מיטב התנאים לשם השגתן. רק בסלוואקיה, המפגרת לעומת האזורים התעשייתיים רחבי-הידים של בוהמיה ומוראוויה, מתכוונות התכניות הקיימות לבנייה חדשה. הצלחתן מעוררת דעת: בית החרושת לנעלים „באטיא“ כבר חזר לתפוקה הממוצעת שלפני המלחמה של מיליון זוגות לשבוע.

תכליתה הכללית של התכנית הפולנית הראשונה, המקיפה את שנות 1946—1949, היא „להעלות את רמת החיים של מעמד הפועלים מעל זו של 1939“, בדומה לצ'כיה, מכוונות ההשקעות גם כאן להקוף חמישית מכלל ההכנסה הלאומית. בעיה מיוחדת שעמדה לפני הפולנים היתה הצורך לקבל לרשותם ולכלול במעגל כלכלתם את השטחים הגרמניים שזכו בהם, לרבות אגן הפחם והתעשייה החשוב של שלזיה, הם לא ניסו לתכנן את כל הכלכלה עד לפרטי פרטיה, ודרגת שכר ומחירים בכלל זה; דבר זה עדיין אינו אפשרי. הפולנים אומרים שנמנו וגמרו להרחיק את שכווחם לאכלס ולפתח פיתוח של ממש את השטחים החדשים במערב, ועם זה להניח את היסוד לכלכלה סוציאליסטית.

דבר שלא הבחינו בו הוא שלפי שיעור ההתפתחות דהאינא עשויה פולין להיעשות ראש יצואני הפחם של אירופה. לעת סיומה של המלחמה היו המכרות בשפלה המדרגה מחמת שיטות הלחץ הגבוה שנקטו הגרמנים בהפקת פחם. למולם לא גרמה להם המלחמה אלא נזק-מישרים מועט, ולאחר דליקות ושטפונות בראשית 1945 היה ביכלתה של הארמיניסטרציה הפולנית להתחיל בייצור תיכף ומיד. הקשיים היו מרובים. גילם הממוצע של הכורים עלה מ-37 בשנת 1939 עד ל-51, והיה הכרח חיוני בטירונים. עד לסוף 1946 גדל מספר הפועלים מ-86,000 בפברואר 1945, שנה שבה הוחזרו המכרות, עד ל-200,000 בערך, ומספר זה מוסיף לעלות. ד"ר טופולסקי, המנהל הראשי של האדמיניסטרציה המרכזית של תעשיית הפחם הפולנית, מסעים שעליית התפוקה משעת השחרור גדולה פי שלושה מבפרק"ומן מקביל לאחר מלחמת-העולם הראשונה.

חשיבותה של תעשיית הפחם הפולנית מוכחת מן העובדה, שפולין תוכל ליצא ב-1949 פי שנים וחצי פחם מאשר ב-1938 — עמדת-מיקוח חזקה שכל מדינה תתברך בו לנוכח מחסור-הפחם העולמי.

המן ההכרח שתכניות אלו יביאו לידי סוציא-

הקשרים הכלכליים במסגרת אירופה התיכונה. אם להעמידן על מיעוטן הרי הן, על כל פנים, מאמץ קולקטיבי רב-רושם, ואם לתפוס מרובה, הרי יש בהן משום מהפכה חברתית.

התכניות נועדו לפרקי-זמן שונים. אלו של פולין והונגריה — לשלוש שנים, של צ'כוסלובקיה ובולגאריה — לשנתיים, ושל יוגוסלאוויה — לחמש שנים. רומניה עוד לא פירסמה את תכניתה, ואשר לאלבניה הרי היא הולכת בדרכה של יוגוסלאוויה. באיזו מידה מוטעמת השאיפה להגיע לרמה שלפני המלחמה בלבד, ולא דוקא לבנייה חדשה לחלוטין, דבר זה משתנה לפי שיעור הציוד התעשייתי שברשות המדינה הנדונה. הנה כי כן מבקשות פולין וצ'כוסלובקיה להחזיר את רמת חייהן לדרגת שנת 1938, ובעשותן ככה להניח יסוד לבניין-כלכלה חדש. אחרי תכנית שלוש השנים של פולין תבוא תכנית שתיים-עשרה שנה של השקעה ארוכת-מועד, שתרים את פולין לרמת חברה מודרנית. כן מכינה צ'כוסלובקיה תכנית-חומש שראשיתה בשנה הבאה, בעוד שהתכניות הקיימות של שתי המדינות הללו עתידות להיות יסוד-מוסד לתכניות מאוחרות וגדולות יותר, מתכוונות תכניותיהן הראשונות של יוגוסלאוויה ובולגאריה, ובמידה מסוימת גם התכנית ההונגאריה, לצרף את שתי בתיונות הקימום והפיתוח. אנדראָה האַבראנג, יושב-ראש ועדת-התיכונן הפוראלית של יוגוסלאוויה, תיאר את תכנית ארצו כ„מהפכה טכנית לאמיתית“. לפני המלחמה היו דברים מעין אלו נשמעים כחזון אחרית הימים.

בעוד שתכניותיהן של יוגוסלאוויה ובולגאריה, שלמעשה נטולות הן תעשייה כבדה, דומות דמיון מה לתכנית-החומש הראשונה של רוסיה הסור בייטית, אין הדבר כן בפולין, צ'כוסלובקיה והונגאריה. בתכניתם לשנת 1947 ו-1948 אין מתכנני צ'כוסלובקיה מתכוונים אלא להחדש את הרמה הכללית של הייצור התעשייתי כדי 110 אחוזים לגבי שיעור הייצור של 1937, והדבר ניתן להיעשות בלא השקעה גדולה או יצירת ציוד חדש ומיתקנים חדשים. השיעור הגבוה למדי של חמישית ההכנסה הלאומית, הנועד להשקעה בשנתיים אלו, יוקדש לחילופן ותידושו של הציוד הקיים והנפסד, ולתקנת נזקי המלחמה. מטרה מצומצמת זו מלמדת, שצ'כוסלובקיה עודנה רחוקה מלהיזקק לכלכלה מתוכננת במובנה הסור ביטי של מלה זו; וכל אשר נעשה בממש עד

כראשונה ללשונות הזרות הנלמדות בבית-הספר, אך האנגלית היא שניה למניין. בתערוכה של ספרים אנגליים שנערכה זה לא כבר בבלגראד ובזאגרב נמכרו 10.000 ספרים תוך שבועות מספר. והוא הדין בכל ארץ מן הארצות הללו.

אך הסטאטיסטיקה, סוף סוף, השיבותה אינה מכרעת. גם אחרים ערכו תכניות לשעבר, והתכניות לא יצאו מן הכוח אל הפועל. לצרפת, למשל, יש תכנית, היא תכנית מונה, אך קיצוצים שנעשו זה מקרוב בהשקעות המדינה מלמדים, כי לפנינו יותר עדות על הרצוי מאשר על הדבר שהצרפתים אומרים להשיג בכל מחיר. רוח המתכננים והעם היא שבכוחה יושג כל אשר יושג, ובזאת יש לארצות אירופה התיכונה יתרון אשר אין ערוך לו. כולן נהנות, במידה זו או אחרת, משפע ההתלהבות והמסירות למאמץ משותף אשר פרץ ועלה בעקבות מלחמת השיחור. הן מאמינות בעתידן, והן מאמינות בתכניותיהן. אפשר שגיאות זו של מאמץ קולקטיבי לא תאריך ימים, אך לפי שעה עומדת היא במלוא כוחה ואין כל סימן קרוב לירידתה.

ההישגים שהושגו בשנתיים האחרונות בפולין, בצ'כוסלואקיה, ביוגוסלאביה ובשאר הארצות מורים, שתכניות אלו לא תישארנה תורה שבכתב. עד כאן דומה שמטרות התיכונן מושגות והולכות, אך חשוב לזכור שאפילו תהיה ההצלחה חלקית, מן ההכרח שכל מבנה הכלכלי של אירופה התיכונה ישתנה במשך העשור הבא לכלי הפרט מן הדלות והמסכנות שלעבר.

התמונה המצטרפת מסקירה זו היא, איפוא, תמונה של סדר העולה בהדרגה מתוך תהוֹבוֹהָה של תחיתה האיטית והנאמנה של קרקע־בור, בה צומחות תעשיות חדשות וחקלאות מושבחת; והללו מקנות רמת־חיים משופרת, בטוחה לפי הערך מפני המשב הצונן של המשבר השורר בעולם־החוץ, לשמונים מיליון נפשות ששיעור ריבויים הסבעי גדול יותר משיעור ריבוייה של כל אוכלוסייה אחרת באירופה. שום סטאטיסטיקה נותנת־תקנה אין בה כדי לחפות על המכשולים הגדולים שבדרך, או על הצורך הרב, ואפשר החיוני, בסיוע מן המערב, ואולם שום משפט קדום אינו צריך להאפיל על העובדה שאירופה התיכונה נשתנה מזלה במידה יסודית ומזלאת ומעתה פניה להעשיר בהדרגה ולהגיע לרמת־חיים שלא שיערה קודם לכן.

ליזם? בעלי התכניות משיבים הן, אך טוענים שצורת הסוציאליזם תהיה שונה, בכמה בחינות חשובות, מן הדוגמה הסובייטית ומן הסוציאלי־דימוקרטיה, בנוסף המערב. נסיבות חדשות מחייבות פתרונות חדשים; ועל כל מדינה ומדינה, אומרים הם, לפתח זן סוציאליזם משלה. ותיקי הקומוניסטים, הממלאים תפקיד נכבד בשלטון של מדינות אירופה התיכונה, עושים מלאכתם ועיניהם נשואות למרחוק, תמימי־דעים הם, כפי הנראה, עם הקומוניסטים הסינים, הסבורים שחברות פרימיטיביות מן ההכרח שתעבורנה שלבים רבים עד שתכשרנה לסוציאליזם; ואולי מתוך כך יובן מפני מה לא כפו על שום ארץ שיחבור גמור של כל אמצעי הייצור ותלוּת־המוצרים, אף לא הלכו בדרך הרוסים בענין הקולקטיבי־זאציה של התקלאות.

הכוננות לנסות נסיונות בצורות חדשות ושרות של בעלות ומינהל ניכרת, כאשר יזכר המעיין, בכל אחת מן התכניות. הצד המשותף לכולן הוא חלוקה מכוונת של הכלכלה לשלושה תחומי פעולה שלובים, התחום השייך למדינה ומנהל על ידיה בצורה זו או אחרת, התחום המיוחד לפיתוח הייצור והשיווק הקואופרטיבי, והתחום המוקצה ליזמה פרטית. הנה כן ה"ק"ר אופרציה" היא כחוליה מחברת בין בעלות המדינה ובין היזמה החפשית. מספר הקואופרטיבים בירגוסלאביה כבר נתרבה ב־3000 ממספרם ב־1939, וטיפוסם טיפוס רצוי ויעיל יותר. תקנת הכל היא, שהקואופרטיבים יסייעו לעקור את האיבה עתיקת־הימים בין העיר והכפר ולקרב את שני ארחות־החיים הללו.

עוד קו משותף לתכניות של אירופה התיכונה היא ההתרכזות בחינוך. בחמש השנים הבאות מקווים היוגוסלאבים להקים בתי־ספר חדשים ל־320.000 תלמידים ולארגן מחזור לימודים של שבע שנים ל־60 אחוזים מן הילדים בגיל בית־הספר; פירוש הדבר, שהחינוך הכללי יגיע לכמה מחוזות הרריים של המדינה זאת הפעם הראשונה בדברי הימים. ב־1947 למדו קרוא וכתוב למעלה מ־400.000 איש, שהם חמישית מכלל עמית־הארצות שבמדינה. היוגוסלאבים צריכים לבתי קולנוע רבים, והם אומרים להקים תחנות־שידור חדשות בכל אחת משש הריפובליקות הפדראליות. אכן, דומה, תכניות נועזות; ואולם אך בקושי תרוינה את צמאון הדעת שתהפוכות המלחמה עוררו בירגוסלאביה. הלשון הרוסית נתייחד לה מקום־הכבוד